Emilia OGLINDĂ

Aspecte ale analizei contrastive din perspectiva lingvisticii cognitive şi funcţionale

E.O. – doctor în ştiinţe filologice, conf. univ., Facultatea de Litere, Departamentul Limba Română, Lingvistică Generală şi Limbi Clasice a Universităţii de Stat din Moldova. Domenii de cercetare: morfosintaxa limbii române, lingvistică contrastivă, lingvistică generală, romanistică. Cărţi publicate: *Lingvistica generală (materiale didactice)*, în colab., 1998; *Capitole de istorie a lingvisticii (material didactic cu texte adnotate)*, 2005; *Lingvistica generală. Compendiu*, în colab., 2008; *Elemente de morfosintaxă contrastivă (suport didactic)*, în colab., 2010; *Introducere în lingvistică*, în colab., 2011.

În ştiinţa despre limbă la etapa actuală se disting câteva direcţii fundamentale, dintre care se cuvine să menţionăm lingvistica **funcţională** şi cea **cognitivă**. Savanţii funcţionalişti definesc limba ca un *sistem funcţional* al mijloacelor de expresie, al cărui mecanism are menirea „să realizeze anumite finalităţi şi intenţii umane – atât în sfera cunoaşterii realităţii şi a descrierii acesteia, cât şi în actele comunicative, în interacţiunea socială prin intermediul limbii” [1, p.217].

Dată fiind interpretarea diferită a noţiunilor **funcţie**, **funcţionalism** şi a funcţiilor principale ale limbii – comunicativă şi cognitivă (gnoseologică), au apărut disensiuni în abordarea problemelor axate pe conceptele în cauză şi numeroase şcoli lingvistice de factură funcţională [2, p. 26-136], [3, p. 46-89]. În această privinţă, pot fi amintite atât şcolile funcţionale mai vechi – şcoala funcţională geneveză (Ch. Bally, H. Frei, A. Sechehaye), funcţionalismul praghez (V. Mathesius, B. Trnka, V. Scalicka ş.a.), funcţionalismul francez (A. Martinet, M. Cohen, M. Mamoudian), cercul londonez (J. Lyons, R. Robins), şcoala funcţională rusă (V. Iarţeva, Iu. Stepanov, V. A. Bondarko, G. A. Zolotova) ş.a., cât şi orientările recente – semantica generativă

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

(W. Chafe, Ch. Fillmore), gramatica cognitivă (J. Lacoffe), analiza discursului (W. Chafe) ş.a.

Cele indicate sugerează multiple tangenţe între funcţionalism şi lingvistica cognitivă, cu implicaţii în cercetarea contrastivă a diverselor idiomuri, ceea ne va preocupa în articolul de faţă.

Analiza funcţională cuprinde variate obiective, fiind tălmăcită fie ca o completare a analizei formale, fie ca un domeniu în care factorii discursivi au preponderenţă şi determină, în ansamblu, gramatica. În lingvistica rusă, s-a impus concepţia promovată de către V. A. Bondarko şi adepţii acestuia, care examinează funcţionarea unităţilor de limbă, apte a exterioriza conţinutul de idei.

În baza principiilor *semasiologic* („de la formă la funcţie") şi *onomasiologic* („de la funcţie la formă"), sunt studiate fenomene de limbă de la diferite niveluri, reunite în baza funcţiilor semantice comune, iar structura gramaticală este privită ca un ansamblu de câmpuri funcţional-semantice. După cum susţine V. A. Bondarko, într-o asemenea analiză, „factorul funcţional nu i se contrapune celui semantic", funcţiile semantice realizându-se în enunţ [4, p. 8].

Potrivit concepţiei acestui savant, în gramatica funcţională sunt descrise, mai întâi de toate, categoriile semantice, redate cu ajutorul mijloacelor gramaticale ale limbii respective, alături de cele lexicale şi contextuale. Sunt explicate legităţile şi regulile de funcţionare a formelor gramaticale şi a construcţiilor ce exprimă conţinutul unui enunţ şi interacţionează cu unităţile de la diferite niveluri ale limbii [5].

În legătură cu cele relatate, este de amintit că planul semantic al limbilor este investigat în numeroase discipline ale lingvisticii, inclusiv în lucrările cu tentă funcţionalistă, în lucrările ce ţin de lingvistica cognitivă şi cea contrastivă. Astfel, obiectul de studiu al lingvisticii cognitive îl constituie limba ca instrument de cunoaştere, orientat spre codarea şi transformarea informaţiei. Finalităţile scontate vizează raportul dintre limbă şi conştiinţă, conceptualizarea şi disocierea lumii înconjurătoare prin intermediul limbii în procesul cunoaşterii, aptitudinile cognitive umane în raport cu limba etc. Sunt dezvăluite structurile cognitive şi procesele în care este implicat *homo loquens*, distingându-se baza mentală a înţelegerii şi producerii vorbirii, când cunoaşterea lingvistică contribuie la prelucrarea informaţiei [6, c. 53].

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

Din perspectiva semnalată, este explicat minuțios modul în care funcționează sistemul lingvistic, sunt explorate principiile cognitive ale modelării lingvistice a realității [7, p. 23]. Savanții contemporani promovează ideea despre sinteza rațională a două paradigme științifice ale contemporaneității – *cognitivă* și *comunicativă*. Din acest punct de vedere, analiza discursivă, definită *in extenso*, se referă la activitatea comunicativă umană și denotă similitudini cu obiectivele cercetării cognitive, cea din urmă fiind apropiată de orientarea funcțională. Însăși „producția discursivă" este apreciată drept un proces de cunoaștere [8, p. 75] în care se îmbină competențele lingvistice și cele cognitive. Departe de a neglija postulatul chomskyan despre limbă în calitate de mecanism generativ, lingvistica cognitivă înglobează competențele elocuționale umane, chiar dacă i se reproșează, uneori nejustificat, faptul că „ea neagă existența unei facultăți specifice a limbajului ce ar sta la originea unui mod de reprezentare autonomă și dorește, dimpotrivă, să lege limbajul de gândirea umană luată în totalitatea ei" [9, p. 214].

În legătură cu principiile enunțate, o importanță deosebită are problema corelației dintre limbă și gândire, a interdependenței fenomenelor nominalizate și a categoriilor ce le aparțin [10]. Gândirea este interpretată drept un continuu proces generator de idei, întemeiat pe prelucrarea și transformarea informației obținute pe diverse căi, iar limba este înfățișată drept un instrument, un sistem de comunicare, revenindu-i rolul de a disocia fluxul informațional și a-l reprezenta prin intermediul unor entități informaționale ce au un volum și conținut diferit.

Studiul contrastiv demonstrează variate posibilități de exteriorizare a semnificațiilor cognitive și a funcțiilor comunicative similare. Astfel, aspectul comun al idiomurilor, manifestat prin varietate, constituie axa studiilor contrastive. Funcțiile fundamentale ale limbii fiind cea comunicativă și gnoseologică, devine posibilă îmbinarea a două viziuni – cognitivă și funcțională – atât asupra limbajului, în ansamblu, cât și asupra unor limbi aparte, examinate în plan contrastiv.

Analiza *contrastivă* elucidează divergențele, pornind de la fenomenele asemănătoare cunoscute deja, iar investigația *confruntativă* reflectă, în primul rând, gradul de omogenitate structurală și funcțională a fenomenelor comparate, ceea ce permite a releva eterogenitatea [11, p. 6-10]. Este vorba, de fapt, despre un compartiment comun, de factură confruntativ-contrastivă, fundamentat pe premise de ordin practic. Spre exem-

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

plu, contactele dintre limbi pun pe prim plan nevoia de a asimila idiomuri nematerne, ceea ce scoate în vileag importanța ameliorării metodelor de predare. Caracterul empiric al descrierii confruntativ-contrastive oferă avantajul de a evidenția asemănările proiectate pe fundalul diferențelor, de a pune în lumină multiple posibilități de redare, în numeroase idiomuri, a semnificațiilor și a funcțiilor comunicative comune [12].

Este eficientă confruntarea bilaterală a limbilor, bunăoară a limbii materne cu cea străină și viceversa, dar și cea unilaterală, delimitându-se analiza *bicontrastivă* a două limbi și analiza *pluricontrastivă*, folosită în cazul mai multor limbi comparate [13, p. 367-369].

În unele lucrări de specialitate, planul semantic al limbilor este interpretat drept un *tertium comparationis*, ce face posibilă confruntarea. Diverse limbi ar putea fi descrise din perspectivă confruntativ-contrastivă în temeiul unui metalimbaj, al unui aparat „formal unitar comun", care asigură transcodajul unui sistem lingvistic într-un alt sistem și relevă structurarea internă a fiecărei limbi și regulile acesteia. Urmează să fie investigate structura limbii, în ansamblu, sau un grup de forme gramaticale. Iată de ce sunt utile schemele ce cuprind conceptele fundamentale care își află o realizare diferită în diverse idiomuri. Deși identitatea structurală nu este exclusă, se atestă mai frecvent deosebirile parțiale când fenomenele studiate posedă un element comun, între ele existând și unele diferențe. În acest sens, transcodajul „nu afectează numai cele două unități pentru care se stabilește echivalența, ci întreg sistemul de relații și rețeaua de combinații în care intră aceste unități echivalente" [14, p. 366].

La aplicarea analizei confruntativ-contrastive, sunt luate în considerație opozițiile sistemice în limbile cercetate, și nu fenomenele disparate. Sunt pertinente conceptele de *echivalență*, mai cu seamă cea semantică (heteronimia), și *model*. Noțiunea de *echivalență* semnifică transformarea unui model în altul, echivalent celui dintâi; orice posibilitate de a înlocui o structură prin alta, similară semantic, gramatical și funcțional, se consideră drept un rezultat al echivalenței [15, p. 3-6]. Conceptul *model* este definit drept un sistem de reguli substituibile reciproc, ce îndeplinesc o anumită funcție categorială.

Caracterul sistemic al limbii prevede gruparea și inventarierea mijloacelor de care dispune aceasta în serii de fenomene corelate. Astfel, sistemul cazual, paradigmele de conjugare, clasele părților de vorbire

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

ș.a. alcătuiesc, în ansamblu, modelul structural al limbii, disociabil în subsisteme. O asemenea analiză facilitează descrierea particularităților unui idiom concret, dar și a similitudinilor și a deosebirilor în raport cu alte limbi, demonstrând cu prisosință cât de inadecvată ar fi extrapolarea categoriilor unei limbi într-un alt idiom în care acestea nu apar sau ocupă o poziție periferică.

În legătură cu cele notate, suscită interes sinonimia lexicală și gramaticală, ce se manifestă pregnant în diferite limbi. Se preconizează un anumit tip de relații semantice între unitățile limbii, relevându-se coincidența parțială sau totală a sensurilor acestora. Examinată prin prismă semiotică, sinonimia este o consecință a asimetriei celor două planuri ale semnului lingvistic – al conținutului și al expresiei, când unuia și aceluiași semnificat îi pot corespunde mai mulți semnificanți și invers, când unul și același semnificant corelează cu mai mulți semnificați [16]. Relațiile de sinonimie, condiționate de dualismul asimetric al semnului lingvistic și de raportul neunivoc între semnificant și semnificat, confirmă tendința locutorilor de a exterioriza un anumit conținut printr-o multitudine de semne lingvistice.

Problema sinonimiei gramaticale este discutată controversat în gramatica limbilor română, franceză, rusă ș.a., lipsind criterii unice de demarcare a sinonimelor gramaticale și de inventariere a paradigmelor respective. În lingvistica românească, diverse fațete ale fenomenului în cauză sunt abordate judicios de către lingviștii M. Avram, Gh. Poalelungi, E. Dănilă, L. Hoarță-Lăzărescu ș.a. Ținând cont de tendințele evolutive ale limbii, sinonimia morfologică sugerează ideea *redundanței*, dată fiind varietatea mărcilor pentru aceeași categorie gramaticală [17, p. 20]. S-ar putea invoca exemple în care aceluiași radical i se pot raporta mai multe flective dotate cu aceeași informație categorială: *voi face / o să fac / am să fac*; *aș cânta / cântare-aș* ș.a.

Pe criterii asemănătoare sunt fundamentate sinonimia funcțională și echivalența funcțională, uneori delimitate, alteori confundate de către specialiștii în materie. Este cazul să indicăm câteva tangențe între ele: conținutul lexical comun, identitatea funcțională, capacitatea de a comuta în aceleași poziții sintactice ș.a. [18, p. 122-123].

Spre exemplu, în numeroase limbi construcțiile cu moduri nepersonale funcționează în calitate de sinonime funcționale ale subordonatelor

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

(completive, condiționale, finale etc.), însă sfera de utilizare și frecvența lor diferă considerabil. Nu coincid nici anturajele în care este realizabilă înlocuirea sinonimelor menționate. Comparând situația în limbile română, franceză ș.a., remarcăm cazurile de echivalență parțială (heteronimie), modele izomorfe, alături de modelele alomorfe, folosite ca echivalentele funcționale ale subordonatelor la nivelul frazei. Se știe că o serie de construcții participiale, gerunziale, infinitivale și supinale sunt capabile a exprima variate raporturi sintactice. Modurile nepersonale – infinitivul, gerunziul, participiul și supinul – apar în calitate de centre predicative ale unor propoziții atunci când își au subiectul lor propriu.

În construcțiile ce inserează moduri nepersonale demarcăm două centre predicative: verbul regent ce-și are subiectul său gramatical și infinitivul asociat cu un subiect logic în acuzativ sau dativ. În ambianța dată, interacționează două subiecte, unul dintre care indică înfăptuirea acțiunii de către celălalt subiect. Sunt concludente exemplele:

„Această reîntoarcere de bună voie la sclavie *m-a făcut a cugeta* mult asupra modului de a libera popoarele ce sânt sclave din născare..." (V. Alecsandri, p. 190) / *m-a făcut să cuget*; „Ca s-*o facă a odihni* măcar cât de cât, administrația a rugat-o..." (I. Druță, 227) / *s-o facă să se odihnească*.

În idiomul comparat construcțiile infinitivale sunt întrebuințate frecvent, pretându-se substituirii, în unele anturaje, prin subordonate ce conțin subjonctivul: „Ne *lui demandez pas de comprendre* la guerre!" (R. Rolland, p. 77) / Ne lui demandez qu'il comprenne la guerre.

În îmbinare cu verbele regente cu sens iussiv, hortativ, permissiv ș.a., construcțiilor infinitivale din franceză le pot corespunde subordonatele conjunctivale în română: „Mai grav este... că *oprești pe oameni să execute* poruncile mele" (L. Rebreanu, 95); „...tu commences à saper mon autorité et que tu *empêches les gens d'exécuter* mes ordres" (L. Rebreanu, p. 128).

Unii savanți înfățișează sinonimia funcțională drept o expresie a *variației lingvistice* de pe pozițiile gramaticii funcționale și a teoriei nominării; astfel, mecanismul identificării sinonimelor gramaticale i se circumscrie lingvisticii cognitive. Lingvista T. Sorokina evidențiază trei niveluri ce reflectă corelația dintre structurile lingvistice și cele cognitive:

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

a) nivelul *conceptual* sau *cognitiv*;

b) nivelul intermediar *semantic de profunzime* (propoziţional);

c) nivelul *de suprafaţă* ce dezvăluie *sensul expresiilor lingvistice* concrete.

Mecanismul de trecere de la un nivel la altul este interpretat în felul următor: la nivel *cognitiv*, totalitatea de sensuri indispensabile în procesul activităţii mentale umane, ce dezvăluie experienţa de viaţă a indivizilor vorbitori, rămâne nedisociată, similară unui „ansamblu de concepte sau de reprezentări mentale lingvistice sau imaginative".

La nivelul *semantic de profunzime*, este iniţiată dezmembrarea sensului: reprezentările mentale iau forma unor propoziţii (enunţuri) ale căror componente sunt dotate cu înţeles.

La nivelul superior, *de suprafaţă*, se stabilesc anumite legături şi relaţii între componentele propoziţiei, actualizate ulterior în enunţ. În acest proces, limba funcţionează drept un mecanism ce asigură verbalizarea / obiectivizarea sensului şi ca un instrument de realizare a scopului scontat[19].

Concepţia în cauză se sprijină pe analiza atât a perceperii, cât şi a generării vorbirii. Cea dintâi abordare presupune relevarea funcţiilor semantice ale fenomenelor investigate, pe când din perspectiva generării vorbirii, sunt urmărite procesele ce însoţesc trecerea de la nivelul propoziţional - semantic la nivelul enunţării extralingvistice.

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

1. Între funcţionalism, lingvistica cognitivă şi cea contrastivă există multiple tangenţe, domeniile respective cercetând planul semantic al limbilor din diferite puncte de vedere. În gramatica funcţională sunt studiate fenomene de limbă ce aparţin mai multor niveluri, reunite în baza funcţiilor semantice comune, iar structura gramaticală este privită ca un ansamblu de câmpuri funcţional-semantice.

2. În lingvistica cognitivă limba este apreciată ca un instrument de cunoaştere, ce serveşte pentru codarea şi transformarea informaţiei. Sunt abordate probleme majore: raportul dintre limbă şi conştiinţă, principiile cognitive ale modelării lingvistice a realităţii ş.a.

3. Se preconizează ideea despre sinteza a două paradigme ştiinţifice ale contemporaneităţii – *cognitivă* şi *comunicativă*. Din acest punct de

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

vedere, analiza discursivă se referă la activitatea comunicativă umană şi denotă similitudini cu obiectivele cercetării cognitive, cea din urmă fiind apropiată de orientarea funcţională.

4. Cercetarea contrastivă relevă posibilităţile de exteriorizare a semnificaţiilor cognitive şi a funcţiilor comunicative comune. Astfel, aspectul comun al idiomurilor, manifestat prin varietate, constituie axa studiilor contrastive. Funcţiile fundamentale ale limbii fiind cea comunicativă şi gnoseologică, devine posibilă îmbinarea a două viziuni – cognitivă şi funcţională – atât asupra limbajului, în ansamblu, cât şi asupra unor limbi aparte, examinate în plan contrastiv.

5. Probleme controversate de gramatică, de exemplu sinonimia gramaticală în raport cu sinonimia funcţională şi echivalenţa funcţională, pot fi investigate în plan contrastiv, reliefându-se aspectele funcţional şi cognitiv ale acestora. Interpretarea sinonimiei gramaticale prin prisma varierii lingvistice oferă prilejul de a descrie laturile cognitive ale funcţionării limbii, în legătură cu alegerea mijloacelor lingvistice adecvate în procesul de generare a vorbirii.

Bibliografie

1. Елена Самуиловна Кубрякова (1995): *Эволюция лингвистических идей во второй половине 20 века*. În: *Язык и наука конца 20 века*, Москва, Институт языкознания РАН, с. 144-238.
2. Валерий Закиевич Демьянков (2000): *Функционализм в зарубежной лингвистике конца 20 в.* În: *Дискурс, речь, речевая деятельность: Функциональные и структурные аспекты,* Москва, ИНИОН, с. 26-136.
3. Constantin Frâncu (1997): *Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru*, Demiurg, Iaşi.
4. Александр Владимирович Бондарко (1987): *Введение. Основания функциональной грамматики.* În: *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис* / Отв. редактор А. В. Бондарко, Наука, Ленинград, с. 5-39.
5. Александр Владимирович Бондарко (2002): *Теория значения в системе функциональной грамматики: На материале русского языка*, Москва, Языки славянской культуры, 736 с.
6. Елена Самуиловна Кубрякова и др. (1996): *Краткий словарь когнитивных терминов*, МГУ, Москва.
7. Фёдор Михайлович Березин (2000): *Лингвисти-*

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)

ческие исследования в конце XX века. Сборник обзоров, ИНИОН, Москва.
8. Cristian Radu (2011): *Discursul – proces cognitiv și spațiu al interacțiunii subiective*. În: „Revista transilvană de Științe ale Comunicării", Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, 1 (12), p. 72-82.
9. Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer (1996): *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București.
10. Emile Benveniste (2000): *Categorii de gândire și categorii de limbă*. În: *Probleme de lingvistică generală*, București.
11. Владимир Григорьевич Гак, *О контрастивной лингвистике*. În: *Новое в зарубежной лингвистике*, Выпуск XXV, Контрастивная лингвистика, Москва, 1989, с. 5-17.
12. Р. Ружичка (1974): *Соображения о теоретическом и методологическом обосновании сопоставительной грамматики*. În: „Русский язык за рубежом", Москва, nr. 4.
13. Theodora Cristea (1981): *Heteronime sau echivalență semantică*. În: *Lingvistica modernă în texte* / Red. resp.: Maria Iliescu, Lucia Wald, București.
14. Theodora Cristea (1981): *Analiza contrastivă – realizări și perspective*. În: *Lingvistica modernă în texte*, București.
15. Татьяна Николаевна Свешникова (1987): *Глагольные и именные конструкции, эквивалентные конъюнктивным, в современном румынском языке*, Автореферат кандидатской диссертации, Москва, 23 с.
16. Сергей Карцевский (1965): *Об асимметричном дуализме языкового знака*, Звегинцев В. А., *История языкознания XIX-XX вв. в очерках и извлечениях*, часть 2, Москва.
17. Elena Dănilă (2006): *Probleme de sinonimie morfologică în limba română*. În: „Philologica Jassyensia", an. II, nr. 2, p. 17-24.
18. Galina Păduraru, Emilia Oglindă (2010): *Elemente de morfosintaxă contrastivă* (suport didactic), Chișinău, CEP USM.
19. Татьяна Сергеевна Сорокина (2003): *Функционально-когнитивные основания теории грамматической синонимии в английском языке*, Диссертация доктора филологических наук, Москва.

BDD-A20758 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:12 UTC)